

MAKTABGACHA BOLALARNI MATEMATIK BILIMLARI VA KOMPYUTER SAVODXONLIGINI SHAKLLANTIRISHNING MUHIM PRINSPLARI

Butayeva Feruza Sodiqovna

Qashqadaryo viloyati G'uzor tumani maktabgacha va maktab ta'lim bo'limi

Davlat va nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari hamda o'qitishning

muqobil tashkil etish bo'yicha metodisti

Chorshanbiyeva Nargiza Quyliyevna

Qashqadaryo viloyati G'uzor tumani 8-sonli maktabgacha ta'lim tashkilot tarbiyachisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik tushunchalarni shakllantirish bo'yicha turli tadbirlarni tashkil etish, shuningdek, har bir faoliyat turidan foydalanishning zamonaviy usullari tasvirlangan. Bunda bolalarning xotirasi va tafakkurini jumboqlar orqali rivojlantirish, ularga jismonan sog'lom va ma'nan etuk shaxsni shakllantirishga yordam berish bo'yicha maslahatlar berilgan. Ta'limda kompyuterning o'rni haqida gap ketganda, u birinchi navbatda bolalarning intellektual rivojlanishiga ta'sir etuvchi omil sifatida qaraladi. Biroq, ba'zi chet ellik o'qituvchilar va tibbiy ekspertlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bu elektron ommaviy axborot vositalari ham maktabgacha va boshlang'ich maktab yoshidagi bolalarga salbiy ta'sir ko'rsatadi, bu ayniqsa, bu yoshdagi bolalar tarbiyasi uchun juda muhimdir. bo'lish zarurligini ta'kidlaydi. Axir, yosh bolalar AKT va Internet imkoniyatlari, shuningdek, ular atrofidagi haqiqat haqida tobora ko'proq xabardor bo'lib bormoqda.

Kalit so'zlar: tarbiyachi, maktabgacha ta'lim, matematika, ta'lim, matematik tasavvur, metod, metodika, bilim, faollik, fikrlash, tushunish, o'yin, o'qitish jarayoni, natija.

Maktabgacha ta'lim uzluksiz ta'lim tizimining birinchi bo'g'ini bo'lsa-da, keyingi ta'lim tizimida muhim rol o'ynaydi, bolani maktabga tayyorlaydi. Bugungi kunda bu ta'lim sohasi davlat siyosati darajasiga ko'tarilgani bejiz emas. Bu borada davlatimiz tomonidan qabul qilingan qator farmon, qaror va farmoyishlar maktabgacha ta'lim tizimini tubdan isloh qilishga qaratilgani diqqatga sazovordir. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 maydagi PQ-4312-sonli "O'zbekiston Respublikasining maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"; 2017 yil 30 sentyabrdagi PQ-2707-sonli "Maktabgacha ta'lim tizimini boshqarishni tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" PF-5198, 2017 yil 9 sentyabrdagi "Maktabgacha ta'lim tizimini boshqarishni tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida". PQ-3261-sonli "Ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida", shuningdek, Maktabgacha ta'lim vazirligining 2018 yil 18 iyundagi 1-mh-sonli "Boshlang'ich va maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirishga qo'yiladigan davlat talablari" va "Birinchi Step davlat hujjatlari, masalan, maktabgacha ta'limning davlat o'quv dasturini amalga oshirish, bu sohaga tegishli masalalarni hal qilishni nazarda tutadi.

Prezident Shavkat Miromonovich Mirziyoyev tizimni chuqur tahlil qilib, shu paytgacha e'tibordan chetda qolgan eng kichik detallarga e'tibor qaratdi. Bugungi kunda maktabgacha ta'lim muassasalarining ta'lim dasturlari va o'quv dasturlariga qo'yiladigan davlat talablarini takomillashtirish dolzarb muammo bo'lib qolayotgani aniq bo'ldi. Ko'pchilik maktabgacha ta'lim muassasalarining moddiy -texnik bazasi zamonaviy talablarga javob bermaydi. Maktabgacha ta'lim muassasalariga qamrab olish darajasi pastligicha qolmoqda. Mavjud muammolarni amalda hal qilish maqsadida "2017-2021 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" qaror qabul qilindi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga matematikani o'qitish metodikasida metodik usul sifatida berilgan savollar asosiy rol o'ynaydi. Ular reproduktiv-mnemonik, reproduktiv-kognitiv, mahsuldor-kognitiv bo'lishi mumkin. Savollar aniq va aniq bo'lishi kerak. O'qitish jarayonida bolalarning yoshiga va o'rganilayotgan materialga qarab reproduktiv va mahsuldor savollar to'plami bo'lishi kerak. Savollar bolalarning fikrlashini rivojlantirishga yordam beradi.

Bolalar uchun savollar ko'pincha guruhda nazorat qilish uchun ishlatiladigan savollar bo'lishi mumkin. Eng tez-tez beriladigan savollar yopiq deb ataladi. Faqat bitta to'g'ri javob bor va ular bilimlarni sinash uchun ishlatiladi. Muhokama paytida ochiq savollar guruh faolligini rag'batlantirish va ko'rib chiqilayotgan muammolarni tahlil qilishda muhim ahamiyatga ega.

METOD

Metodik usul sifatida tarbiyachi savollariga qo'yiladigan ayrim asosiy talablarni ajratib ko'rsatamiz: to'g'rilik, aniqlik, mantiqiy ketma-ketlik, formulirovkasining har xilligi, o'rganiladigan materialning bolalar yoshiga mos holda reproduktiv va produktiv savollarning optimal nisbati, savollarning bola fikrlashini uyg'otishi, rivojlantirishi, o'ylashga, analiz qilishga, taqqoslashga, solishtirishga, umumlashtirishga undashi, savollar soni uncha katta bo'lmasligi, lekin qo'yilgan didaktik maqsadga erishish uchun yetarli bo'lishi, javobini sekin aytib berish va o'xshash savollardan qochish kerakligi, qo'shimcha savollardan mohirona foydalanish zarurligi. Savollarni bolalarning elementar matematik tasavvurlarini rivojlantirishda bilish faoliyatini faollashtirishning samarali vositasi sifatida ko'rib chiqish hamda ularga javobni o'ylashga imkon berish kerak. Bolalarni mustaqil holda savollarni shakllantirishga o'rgatish lozim. Aniq vaziyatda didaktik materialdan foydalanish bilan tarbiyachi ularga predmetlarning soni, o'lchami, shakli, o'lchash usullari haqida savollarni qo'yish taklifini beradi. Bolalar javobiga qo'yiladigan metodik talablarni ko'rsatib o'tamiz:

- savol harakteriga bog'liq holda qisqa yoki to'liq savollar bo'lishi;
- mustaqil va anglangan; to'g'ri, aniq, grammatik to'g'ri.

Tayanch so'z va iboralar variantidan foydalanish shaklidagi topshiriqlarni tuzishda interfaol usullarni qo'llab hal qilinadigan topshiriqlar miqdoriga ham e'tibor berish lozim. Bu usullarni qo'llash bolalarning fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi, materialni yuqori intellektuallik darajasida o'zlashtirilishini ta'minlaydi.

Tarbiyachi mashg'ulot mavzusidan kelib chiqqan holda ushbu usullarning mosini tanlab olishi lozim. Mashg'ulotda interfaol usullardan foydalanishda quyidagi uslubiy tavsiyalarga amal qilish tavsiya etiladi:

- ishlash uchun joy tayyorlash, bolalarga jismonan qulay sharoit yaratish, ijodiy ish uchun materiallarni oldindan tayyorlash;

- jarayon va reglamentga jiddiy munosabatda bo'lish, bolalar so'z erkinligini hurmat qilish;

- bolalarning guruhlariga bo'linishiga jiddiy e'tibor berish, barchasini ishga jalbqilish, ruxan tayyorgarligiga ko'maklashish, bu borada mashq qilishlar, ularning ishda faol ishtiroki uchun doimiy rag'batlantirishlar, bolaning o'zini namoyon etish uchun imkoniyat yaratish;

- interfaol usullardan foydalanganda guruhda bolalar soni ko'p bo'lmasligiga erishish, tarkibi 4-6 kishidan iborat, kichik guruhlarda samarali ish olib borish, har kimni tinglash, har bir guruhga muammoni bayon etish bilan chiqishga imkon berish.

Interfaol usullar tarbiyachi bilan bola o'rtasidagi doimiy o'zaro munosabatlarni ko'zda tutadi. Ularni noto'g'ri qo'llash bu usullar samaradorligini pasaytirish yoki bu haqida noto'g'ri tushuncha paydo bo'lishiga sabab bo'ladi

Pedagogikada bolalarning savollar va javoblar tizimi suhbat deyiladi. Suhbat usuli atroflicha o'ylangan savollar yordamida tarbiyachi bilan bolalar orasidagi suhbatni ko'zda tutib, ularning mustaqil fikrlashini yangi tushunchalarni egallashga olib keladi. Uni qo'llashda savollarni qo'yish, bolalarning javob va mulohazalarini muhokama qilish, xulosalarni shakllantirish, javoblarni tuzatish usullaridan foydalaniladi.

Suhbat davomida tarbiyachi bolalar tomonidan matematik terminlardan to'g'ri foydalanish, nutq savodxonligiga alohida e'tibor qaratadi. Bu turli tushuntirishlar bilan olib boriladi hamda ularning qabul qilishi aniqlashtirilib boriladi. Masalan, tarbiyachi bolalarni geometrik figuralarni tekshirishga o'rgatadigan bo'lsa, figurani chap qo'lingizga olib, kvadrat tomonlarini ko'rsating (masalan: to'g'ri uchburchak, uchburchak) deb tushuntiradi. Yoki boshqa misol, tarbiyachi bolalarni o'lchashga o'rgatadigan bo'lsa, o'lchovni qo'yadi, keyin o'lchashni qanday hisoblash kerakligini ko'rsatadi va gapirib beradi.

Bolalar shovqini ko'chalarni to'ldirib, harakatli o'yinlar bilan mashg'ul bo'lgan davrlar hali ko'pchilikning yodida bo'lsa kerak, ilgari bolajonlar kun bo'yi koptok o'ynar, velosipedda quvlashib, shodlanar, sport o'yinlari bilan band bo'lib, qumdan binolar «qurardilar». Bugungi bolalarchi? Ular ortiqcha harakatsiz, ekranga tikilgan qimmatbaho qurilmalarda allaqanday virtual o'yinlar bilan shug'ullanmoqdalar. O'tgan asr bolalari qanchalik serharakat bo'lgan bo'lsalar, bugunning bolalari esa sensorli olamda shunchalik kamharakatdirlar. AKT rivojlanishi bilan bolalar o'yinlari ham o'zgardi va ko'p o'yinlarning asosida mazkur texnologiyalardan foydalanilmoqda, bu esa bolalarda ijodiy tafakkurlarining susayishi, shuningdek, jismoniy yuklamalarning kamayishiga olib keladi. Bolalarning televideniya bilan muloqoti hayotining dastlabki kunlaridanoq amalga oshadi, ya'ni bolalar hayot tajribasini aynan televideniya bilan o'ladilar. Go'daklik chog'idan to bir yoshga to'lguniga qadar allaqachon televizor «tomosha qiladilar». Afsuski, hozirgi davrda esa hatto kompyuter ekraniga ham tikilib o'tiradilar. Biroq bunga yo'l qo'yayotgan

ota-onalar farzandlariga qanchalik zarar yetkazayotganliklarini biladilar deb aytish qiyin. Mazkur mediatexnologiyalardan foydalanish bola salomatligiga bir qator zarar yetkazishi haqida ko'plab ma'lumotlar mavjud. Misol sifatida, quyidagilarni sanab o'tish mumkin:

- Bolalar kompyuter va elektron o'yinlardan foydalanishda ko'pincha noqulay vaziyatda o'tiradilar, bu esa tayanch-harakat apparatlarining buzilishiga olib kelishi mumkin. Ekranida lip-lip etib, tez-tez o'zgarib turadigan tasvirlar bola asabiga, vizual, nevrologik va jismoniy rivojiga kuchli ta'sir ko'rsatishi mumkin.

- Kompyuterdan ko'p foydalanish ko'rish, gormonal balans buzilishi kasalliklari yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin.

- Bola ruhiy olamiga — ruhiyatning interaktiv faoliyatiga ta'sir etib, zo'riqishga olib borishi mumkin. Axborot texnologiyalari bolada uning xususiy kontenti shakllanishiga sabab bo'lishi mumkin.

- Surunkali ruhiy zo'riqish uning immun tizimi susayishi va turli jiddiy kasalliklar rivojlanishiga sabab bo'lishi mumkin. Ekranida uzoq davom etgan vizual fiksatsiya ko'z rivojiga salbiy ta'sir etib, o'qish va yozishda qiyinchilikka olib kelishi mumkin.

- Ovozning katta tezligi, intensivligi, chastotasi eshitish, tasavvur qilish va o'quv materialiga diqqat tizimini buzadi. Bunday sensor disbalans umumiy nevrologik rivojlanish, miya anatomiyasi va biokimyoviy jarayonlar, ichki organlar ishida muammolar yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin.

- Erta bolalik chog'ida nutq rivojlanishi 2 yoshga qadar amalga oshishi zarur. Biroq bu jarayonga televizor ham salbiy ta'sir etishi mumkin.

Ma'lumki, mediatexnologiyalar (TV, video, o'yinlar, Internet, musiqa, mobil telefonlari va boshqalar) zamonaviy bolalarimiz bolalik turmush tarzini o'zgartirib yubordi. Zamonaviy hayotda AKTning ijobiy jihatlarini ta'kidlagan holda, mazkur ilg'or texnologiyalarning farzandlar tarbiyasiga salbiy ta'sirining oldini olish uchun quyidagi vazifalarni amalga oshirish zarur:

- Bolajonlar va o'smirlar ongi, jismoniy rivojiga ta'sir etuvchi televideniye ko'rsatuvlarini ilmiy asosda ko'rib chiqish;

- televideniye bolalar rivojiga salbiy ta'sir etuvchi jihatlariga e'tibor qaratish;

- kichik yoshdagi bolalarda televideniye, kompyuter o'yinlariga qiziqish yuzaga kelishining oldini olish, ularni atrof-muhit bilan tanishuvlarini virtual olamda emas, haqiqiy olamda amalga oshishiga e'tibor qaratish.

- farzandlar tomosha qiladigan televizion ko'rsatuvlarni tanlab berish, o'zlari ham birga tomosha qilishlari bolalarga yanada quvonch bag'ishlashini unutmaslik lozim.

- ota-onalar kuniga 1–2 soat vaqtlarini bolalarga ajratib, kitob o'qib berish va jismoniy harakatli ijodiy o'yinlar bilan shug'ullanishlari zarur.

XULOSA

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, mamlakatimizda ta'lim tizimiga davlat siyosati darajasida e'tibor qaratilmoqda Tarbiyalanuvchilarning matematik faolligi turli-tuman sharoitlarda: teatrlashtirilgan faoliyatda, qurish-yasash o'yinlarida, faoliyat markazlarida o'stirildi. Bolalarning namoyon bo'lgan kuchli tomonlarini bilish nafaqat tahlil uchun muhim, balki ularda kelgusida kasb tanlash, matematik qobiliyatlamini rag'batlantirish

istiqbollarni belgilash imkonini beradi. Bolaning namoyon bo'lgan qobiliyatini inobatga olish nafaqat ularni rivojlantirish uchun, balki uning iste'dodini tegishli oqimga yo'naltirish uchun ham zarur. tajribalar shuni ko'rsatdiki, o'yinlar va interaktiv usullar bolalarning matematik qobiliyatini rivojlantirishga ko'maklashadi, matematikada keng mo'ljal olish va matematiktaassurotlar zaxirasining to'planishiga sharoit yaratadi, "Ilk va maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari" vazifalarini muvaffaqiyatli hal qilishga asos yaratadi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida tashkil etilayotgan mashg'ulotlarda qo'llanilayotgan interfaol usullar ta'lim samaradorligi hamda muhitini yaxshilaydi. Tarbiyachilarning kasbiy mahorati oshadi, bolalar ijtimoiy muhitda, jamoasida o'z o'rnini his qila boshlaydi. Hozirgi kun talabi tez o'zgaruvchan, murakkab va o'zaro bir-biriga bog'liq dunyoda o'z o'rnini topa oladigan shaxsni tarbiyalashdir.

Tarbiyachilar, o'qituvchilar, tibbiyot xodimlari ota-onalar bilan AKTning bolalar salomatligiga ta'siri borasida suhbatlashish va ota-onalarga AKT vositalari: televideniya, kompyuter, video, mobil telefonining bolalar rvojiga ta'siri haqida aniq ma'lumot berish lozim. Asosiysi, ta'lim-tarbiya jarayonida AKT imkoniyatlaridan foydalanishga oqilona yondashish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2020-yil 24- yanvardagi Oliy Majlisga murojaatnomasi.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning "2017-2021-yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2016-yil 29-dekabrda PQ-2707-son qarori.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2017-yil 9- sentyabrdagi "Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'risida"gi PQ-3261-son qarori.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 30-sentyabrdagi "Maktabgacha ta'lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'risida"gi PF-5198-son farmoni.
5. "Maktabgacha pedagogika" F.Qodirova, Sh.Toshpo'latova, N.Kayumova, M.A'zamova.-Toshkent:, Tafakkur nashriyoti, 2019.-28-35b.
6. . А Алиев, МЗК Мусаева СИСТЕМЫ ЗАЩИТЫ БИОМЕТРИЧЕСКИХ ДАННЫХ Academic research in educational sciences 2 (4), 393-396